

Ed.

454. Frumvarp til laga

[196. mál]

um þjóðskrá og almannaskráningu.

(Lagt fyrir Alþingi á 82. löggjafarþingi, 1961—1962.)

1. gr.

Sérstök stofnun, þjóðskráin, annast almannaskráningu samkvæmt lögum þessum og annað það, er þau mæla fyrir um. Hagstofan fer með stjórn þjóðskrárinnar, og skal hún rekin sem deild í Hagstofunni. Fjárreiður þjóðskrárinnar skulu vera algerlega greindar frá fjárreiðum Hagstofunnar.

Hagstofan leggur þjóðskránni til starfslið eftir þörfum hennar á hverjum tíma, gegn endurgreiðslu launa hlutaðeigandi starfsmanna.

2. gr.

Auk þjóðskrárinnar og Hagstofunnar starfa sveitarstjórnir og sóknarprestar utan kaupstaða að almannaskráningu samkvæmt þessum lögum. Í kaupstöðum, þar sem sóknarprestur hefur hingað til starfað að almannaskráningu með bæjarstjórn, skal hann þó halda því áfram á sama hátt og verið hefur.

Ákvæði 10., 14. og 15. gr. varðandi sóknarpresta eiga við þá presta eina, er starfa að almannaskráningu, en þar, sem minnst er á sóknarpresta annars staðar í lögum þessum, er átt við alla starfandi presta og safnaðarstjóra.

3. gr.

Hlutverk sitt leysir þjóðskráin af hendi með því:

1. að láta opinberum aðilum í té árlega íbúaskrá samkvæmt nánari ákvæðum þessara laga,
2. að láta sveitarstjórnnum í té stofn að kjörskrá, þá er forsetakosningar, alþingiskosningar eða sveitarstjórnarkosningar eiga að fara fram,
3. að láta opinberum aðilum og öðrum í té aðrar skrár en þær, er um ræðir í 1. og 2. tölulið, endurgjaldslaust eða gegn greiðslu, hvort tveggja samkvæmt nánari ákvörðunum Hagstofunnar,
4. að láta opinberum aðilum og almenningi í té upplýsingar og vottorð samkvæmt nánari ákvæðum þessara laga,
5. að stuðla að því með skrárgerð sinni, annars vegar að enginn gjaldskyldur einstaklingur sleppi við álagningu lögboðinna gjalda og hins vegar að tvísköttun manna eigi sér ekki stað, — enn fremur að hafa um það meðalgöngu milli sveitarfélaga, að einstaklingar með óljóst eða umdeilanlegt heimilisfang verði skráðir í ákveðnu umdæmi,
6. að láta í té efnivið í mannfjöldaskýrslur Hagstofunnar.

4. gr.

Almannaskráning byggist á þeim gögnum, sem hér eru talin:

1. Tilkynningar um aðsetursskipti, samkvæmt lögum nr. 73/1952 með síðari breytingum.
2. Skýrslur sóknarpresta til Hagstofunnar um fæðingar, skírnir, nafngiftir, hjónavígslur og mannlát.
3. Mannskaðaskýrslur til Hagstofunnar, samkvæmt lögum nr. 42/1913, þær þeirra er varða horfna menn, sem taldir eru látnir.
4. Skýrslur héraðsdómara til Hagstofunnar um hjónavígslur og um leyfi til skilnaðar að borði og sæng.
5. Skýrslur dómsmálaráðuneytisins til Hagstofunnar um leyfi til lögskilnaðar, ættleiðingarleyfi og breytingar á ríkisborgararétti o. fl. í því sambandi.

6. Sérstakar upplýsingar sveitarstjórna, sóknarpresta, útlendingaeftirlits og annarra opinberra aðila um menn.
7. Upplýsingar, sem þjóðskráin aflar sér sjálf með eftirgrennslan eða henni berast á einn eða annan hátt, eftir því sem þörf krefur og heimildir leyfa.
Hagstofan lætur gera eyðublöð undir skýrslur þær, sem um ræðir í fyrri málsg. þessarar gr., og kveður á um skil þeirra.

5. gr.

Hagstofan getur krafizt þess af opinberum aðilum, að þeir láti þjóðskránni í té skýrslur og upplýsingar, sem hún þarfnast til starfsemi sinnar, enda séu þær á reiðum höndum. Hagstofunni er heimilt að ákveða skilafresti í þessu sambandi.

6. gr.

Nú bregzt það, að skýrslur, sem um ræðir í 4. og 5. gr., séu látnar í té, áður en fresti lýkur, og getur Hagstofan þá þröngvað hlutaðeiganda með dagsektum, 50—300 kr. á dag, til að láta gögnin í té. Dagsektir skulu taka gildi 5 dögum eftir að Hagstofan tilkynnir hlutaðeigandi aðila þær með símskeyti eða bréfi afhentu sama dag og það er skrifað, enda geri hann ekki skil áður en þeim fresti lýkur.

Ákvæði 1. málsg. þessarar greinar taka einnig til skila sóknarpresta á dánarvottorðum, svo og til skila ljósmæðra á tilkynningum um barnsburði, samkvæmt reglugerð nr. 103/1933 eins og henni var breytt með auglýsingu nr. 158/1942.

Lögreglustjóri innheimtir sektarfé samkvæmt 1. og 2. málsg. þessarar gr., og rennur það í rikissjóð. Hlutaðeigandi skal inna greiðslu sektarfjárins af hendi ekki síðar en 7 dögum eftir að hann afhenti Hagstofunni hinar síðbúnu skýrslur eða setti þær í póst.

7. gr.

Nú kemur það í ljós, að sóknarprestur hefur vanrækt að gera lögboðna skýrslu til Hagstofunnar um fæðingu, skírn, nafngift, hjónavigslu eða mannlát eða skýrsla um slíkt er fyrst látin í té að liðnum skilafresti, og varðar það þá sekt allt að 500 kr. Sama gildir, ef sóknarprestur framkvæmir líksöng án þess að hafa áður fengið í hendur dánarvottorð hins látna.

Nú annast annar prestvígður maður en hlutaðeigandi sóknarprestur (safnaðarstjóri) skírn eða hjónavigslu, og skal hann þá tilkynna hana bæði sóknarpresti prestakallsins og Hagstofunni innan 7 daga, en útfararathöfn, sem hann annast, skal hann tilkynna bæði hlutaðeigandi sóknarpresti og Hagstofunni áður en 3 dagar eru liðnir frá útförinni. Sé þetta vanrækt, varðar það sekt allt að 500 kr.

Nú vanrækir ljósmóðir að láta í té lögboðna tilkynningu um barnsburð eða tilkynningu um hann er fyrst afhent að liðnum skilafresti, og varðar það þá sekt allt að 500 kr.

8. gr.

Á grundvelli gagna þeirra, er um ræðir í 4. og 5. gr., fylgist þjóðskráin með breytingum á skráningaratriðum frá 1. desember ár hvert til jafnlengdar næsta ár og hefur tiltækar upplýsingar um þær, eftir því sem föng eru á.

9. gr.

Eftir gögnum þeim um breytingar skráningaratriða, sem þjóðskráin fær í hendur, skal gera árlega íbúaskrá fyrir hvert sveitarfélag, miðað við 1. desember, með nöfnum allra einstaklinga, er aðsetur hafa í því þann dag, ásamt upplýsingum um fæðingardag og þau atriði önnur um hvern einstakling, er máli skipta fyrir opinber not skráanna.

Að því er snertir skráningaratriði, sem vandkvæðum er bundið að fá skýrslur um í tæka tíð, er heimilt að miða íbúaskrár við annan tíma á hausti en 1. desember. Um aðsetur manna skal þó ávallt miða við 1. desember í íbúaskrám.

10. gr.

Í janúarmánuði ár hvert sendir þjóðskráin sveitarstjórnnum, sóknarprestum utan kaupstaða og skattfyrirvöldum eintak af íbúaskrá viðkomandi umdæmis 1. desember næsta ár á undan.

Sveitarstjórnir og sóknarprestar skulu fara yfir íbúaskrána í sameiningu eins fljótt og auðið er eftir móttöku hennar. Sveitarstjórn gerir athugasemdir um oftalda eða vantalda einstaklinga á henni, samkvæmt nánari fyrirmælum þjóðskrárinnar. Hlutaðeigandi prestur aðstoðar sveitarstjórn við þetta verk og leggur í því sambandi til upplýsingar um breytingar, sem hann fékk vitneskju um við húsvitjanir haustið áður eða á annan hátt. Að þessu loknu tilkynnir sveitarstjórn þjóðskránni athugasemdir sínar um oftalda og vantalda einstaklinga.

Sveitarstjórn má ekki breyta íbúaskrá sinni til samræmis við athugasemd, sem hún gerir samkvæmt 2. málsg. þessarar gr., nema þjóðskráin fallist á hana, sbr. ákvæði 11.—13. gr.

Sveitarstjórn skal, um leið og hún fer yfir íbúaskrá sína, gera á henni nauðsynlegar leiðréttingar og lagfæringar, aðrar en þær, sem samþykki þjóðskrárinnar þarf til, sbr. 3. málsg. Sveitarstjórn gerir þjóðskránni grein fyrir öllum slíkum breytingum á íbúaskránni, um leið og hún tilkynnir athugasemdir sínar um oftalda og vantalda menn á íbúaskrá samkvæmt 2. málsg. þessarar gr.

Þjóðskráin ákveður sveitarstjórnnum fresti til að tilkynna athugasemdir samkvæmt 2. málsg. og breytingar samkvæmt 4. málsg. Heimilt er að beita dagsektum í þessu sambandi samkvæmt ákvæðum 6. gr. þessara laga.

11. gr.

Þegar lokið er skilafresti þeim, sem ákveðinn hefur verið samkvæmt 5. málsg. 10. gr., ber þjóðskráin saman athugasemdir sveitarstjórna um oftalda og vantalda menn á íbúaskrá.

Nú er einstaklingur oftalinna á íbúaskrá samkvæmt athugasemd einnar sveitarstjórnar, en vantar á íbúaskrá samkvæmt athugasemd annarrar sveitarstjórnar, og tilkynnir þjóðskráin þá aðilum breytingar á íbúaskráum viðkomandi sveitarfélaga til samræmis, eins fljótt og auðið er.

Nú ber sveitarstjórn fram þá athugasemd, áður en fresti lýkur, að tiltekinn einstaklingur sé vantalinna á íbúaskrá umdæmis hennar, og skal þjóðskráin þá taka athugasemdina til greina að jafnaði, ef önnur sveitarstjórn, sem hlut á að máli, vandrækir að tilkynna henni leiðréttingar sínar og athugasemdir við skrána, áður en fresti lýkur. Þjóðskráin tilkynnir hlutaðeigandi sveitarstjórnnum breytingar á íbúaskrá þeirra af þessum sökum.

Nú ber tveim sveitarstjórnnum, sem haldið hafa skilafresti, ekki saman um, hvar maður skuli vera á íbúaskrá, og tilkynnir þá þjóðskráin þeim það og skorar á þær að rökstyðja mál sitt fyrir ákveðinn tíma. Að fresti loknum tekur þjóðskráin ákvörðun í málinu samkvæmt fengnum gögnum og tilkynnir hlutaðeigandi sveitarstjórnnum niðurstöðuna án tafar.

12. gr.

Nú telur sveitarstjórn einhvern einstakling oftalinna á íbúaskrá sveitarfélagsins, án þess að nokkur önnur sveitarstjórn telji hann vantalinna á íbúaskrá sinni að svo stöddu, og gerir þjóðskráin þá ráðstafanir til að fá það upplýst, í hvaða sveitarfélagi hann hafðist við undangenginn 1. desember. Síðan tilkynnir hún hlutaðeigandi sveitarstjórn, að hann skuli settur þar á íbúaskrá, nema í ljós komi, að hann teljist heimilisfastur í enn öðru umdæmi. Þjóðskráin getur og, ef ástæða er til, mælt svo fyrir, að einstaklingur, sem þannig er ástatt um, sé tekinn á íbúaskrá sveitarfélags, sem hann settist að í eftir 1. desember. Sömuleiðis getur þjóðskráin lagt fyrir sveitarstjórn þess umdæmis, þar sem hlutaðeigandi var upphaflega á íbúaskrá, að hann sé aftur settur á hana.

13. gr.

Ákvarðanir þjóðskrárinnar samkvæmt 11. og 12. gr. um, hvar menn skuli vera á íbúaskrá, ráða úrslitum um það, í hvaða umdæmi tekju- og eignarskattur og hliðstæð þinggjöld eru á þá lögð, og verður þeim ekki áfrýjað. En það eitt, að maður er á íbúaskrá sveitarfélags samkvæmt slíkri ákvörðun þjóðskrárinnar og án samþykkis sveitarstjórnar, getur aldrei leitt af sér neinn rétt annarra sveitarfélaga eða einstaklinga til að gera fjárkröfu á hendur hlutaðeigandi sveitarfélagi vegna manns, sem svo er ástatt um.

14. gr.

Þjóðskráin sendir hlutaðeigandi skattyfirvaldi og sóknarpresti afrit af tilkynningum þeim, er hún sendir sveitarstjórn samkvæmt 11.—13. gr., og breyta þessir aðilar íbúaskránni til samræmis. Sama gildir um aðrar breytingar, sem þjóðskráin tilkynnir þessum aðilum.

Sveitarstjórn skal tilkynna hlutaðeigandi skattyfirvaldi og sóknarpresti allar breytingar á íbúaskrá, sem hún gerir samkvæmt 4. málgr. 10. gr., og rita þessir aðilar þær á íbúaskrá.

Sveitarstjórn skal rita breytingar, sem gerðar eru á íbúaskrá, á aðrar skrár, sem leiddar eru af henni, eftir því sem við á.

15. gr.

Sóknarprestar skulu, er þeir húsvitja á hverju hausti, safna upplýsingum um allar breytingar, sem orðið hafa á aðsetri manna miðað við síðustu íbúaskrá, og í því sambandi ber þeim eftir föngum að afla vitneskju um fullt aðsetur hvers einstaklings, sem hefur tekið sér annað aðsetur en hann hafði samkvæmt síðustu íbúaskrá. Leggja skal upplýsingar þessar til grundvallar, þegar næsta íbúaskrá er endurskoðuð af sveitarstjórn og sóknarpresti, sbr. 10. gr., að svo miklu leyti sem þess gerist þörf.

Sóknarprestar skulu aðstoða við söfnun aðseturtilkynninga í prestakalli sínu, eftir því sem föng eru á.

Þriðja hvert ár skal hver sóknarprestur bera allar upplýsingar íbúaskrárinnar um nöfn, fæðingardaga og hliðstæð atriði saman við það, sem skráð er um sömu einstaklinga í embættisbókum prestakallsins. Að loknum þessum samanburði lætur sóknarprestur þjóðskránni í té þær leiðréttingar, er hann telur gera þurfa á íbúaskrá prestakallsins.

Biskupsskrifstofan og Hagstofan ákveða sameiginlega framkvæmd á ákvæðum þessarar gr. í einstökum atriðum.

16. gr.

Hverri sveitarstjórn er skylt að gera viðeigandi ráðstafanir til að afla upplýsinga um breytingar, sem kann að þurfa að gera á íbúaskrá umdæmisins til þess að hún verði rétt, miðað við 1. desember hvert ár. Þjóðskráin getur, ef svo ber undir, lagt fyrir sveitarstjórn að gera tiltekna ráðstafanir í þessu skyni, þar á meðal láta fara fram almenna manntalskráningu í umdæminu.

Nú telur þjóðskráin, að framkvæmd tilkynningarskyldu samkvæmt lögum nr. 73/1952 sé ábótavant í umdæmi, og getur hún þá lagt fyrir hlutaðeigandi sveitarstjórn að gera tiltekna ráðstafanir til úrbóta, þar á meðal láta fara fram almenna manntalsskráningu í umdæminu.

17. gr.

Iðgjöld til almannatrygginga samkvæmt lögum nr. 24/1956, um almannatryggingar, og sóknargjöld samkvæmt lögum nr. 36/1948, um sóknargjöld, skulu lögð á menn á sömu stöðum og tekju- og eignarskattur er á þá lagður eftir íbúaskrá 1. desember hvert ár, sbr. 1. málslíð 1. málgr. í 32. gr. laga nr. 46/1954, um tekju- og eignarskatt.

18. gr.

Þjóðskráin lætur embættum og sveitarstjórnnum í té hvers konar upplýsingar um einstaklinga, sem skrár hennar og önnur gögn hafa að geyma, enda þurfi þau upplýsinganna við vegna embættisrekstrar eða hliðstæðra starfa. Þjóðskráin lætur slíkar upplýsingar í té ókeypis, en sé um að ræða meiri háttar verk, getur hún þó krafizt þess, að hlutaðeigandi endurgreiði henni kostnað við það.

Ákvæði 1. málsg. þessarar gr. taka ekki til opinberra fyrirtækja.

19. gr.

Þjóðskráin veitir hverjum sem er upplýsingar um aðsetur manna og önnur atriði samkvæmt skráum sínum og gögnum, eftir reglum, sem Hagstofan setur.

Þjóðskráin skal frá ársbyrjun 1963 annast útgáfu allra fæðingavottorða og hliðstæðra vottorða til opinberra nota, annarra en þeirra, sem sóknarprestar láta í té eftir kirkjubókum, meðan þær eru lögum samkvæmt í vörzlu þeirra. Vottorð þjóðskrárinnar skulu veitt samkvæmt kirkjubók eða skýrslu sóknarprests til Hagstofunnar.

Þjóðskráin tekur gjald fyrir veitingu upplýsinga og útgáfu vottorða samkvæmt þessari gr., og fer það eftir gjaldskrá, sem Hagstofan setur. Þegar sérstaklega stendur á, má veita afslátt af gjaldi eða fella það niður. Gjald fyrir upplýsingar og vottorð skal greitt um leið og ósk er borin fram þar um.

Þjóðskráin getur lagt fyrir einstakar sveitarstjórnir að láta almenningi í té upplýsingar samkvæmt 1. málsg. þessarar gr., og ber þjóðskránni þá ekki skylda til að veita íbúum viðkomandi umdæma slíka þjónustu.

20. gr.

Ríkissjóður stendur straum af árlegum kostnaði við rekstur þjóðskrárinnar að $\frac{1}{10}$ hlutum og Tryggingastofnun ríkisins að $\frac{1}{10}$ hluta.

21. gr.

Hið árlega framlag Tryggingastofnunarinnar samkvæmt 20. gr. er endurgjald fyrir not hennar á vélsþjöldum þjóðskrárinnar til skrárgerðar, svo og fyrir almenna þjónustu og aðstoð, sem þjóðskráin lætur Tryggingastofnuninni í té og eigi skal koma greiðsla fyrir. Hins vegar á ákvæðið í 2. málslíð 1. málsg. 18. gr. við Tryggingastofnunina jafnt og við aðra opinbera aðila.

Sveitarfélög eiga, án þess að sérstök greiðsla komi fyrir, rétt á árlegum íbúaskráum samkvæmt 9. gr. og kjörskrárstofni samkvæmt 2. tölulíð 3. gr., og auk þess njóta þau upplýsingaþjónustu þjóðskrárinnar samkvæmt 18. gr. En aðrar skrár en þær, sem hér er gert ráð fyrir, svo og önnur þjónusta heldur en veiting upplýsinga, skal greidd þjóðskránni sérstaklega.

22. gr.

Reikningsár þjóðskrárinnar er almanaksárið. Ríkisendurskoðunin endurskoðar reikninga hennar.

23. gr.

Lög þessi öðlast þegar gildi. Jafnframt eru úr gildi numin lög nr. 31 27. marz 1956, um þjóðskrá og almannaskráningu.

Athugasemdir við lagafrumvarp þetta.

I.

Ákveðið hefur verið, með samkomulagi Þjóðskjalasafns Íslands og menntamálaráðuneytis annars vegar og Hagstofunnar hins vegar, að leggja það til, að þjóðskráin taki við vottorðagjöfum af Þjóðskjalasafninu frá og með byrjun árs

1963. Til þess þarf að breyta gildandi lögum um þjóðskrá og almannaskráningu, nr. 31/1956, þar eð í 24. gr. þeirra er svo fyrir mælt, að þjóðskráin skuli „ekki láta í té vottorð um fæðingartíma manna og önnur atriði, sem er í verkahring presta að votta um samkvæmt embættisbókum“. Þetta samkomulag fyrr nefndra aðila er tilefni þessa frumvarps, en jafnframt þótti rétt að nota þetta tækifæri til að gera ýmsar lagfæringar á gildandi þjóðskrárlögum. Þó að þær feli ekki í sér miklar efnisbreytingar, leiða þær af sér það mikla röskun á lögum nr. 31/1956, að rétt er að leggja fram frv. til nýrra heildarlaga um þjóðskrána. Gerð er nánari grein fyrir þessu í II. kafla þessara athugasemda.

Allt frá því að Þjóðskjalasafn Íslands var stofnað um síðustu aldamót hefur það annast útgáfu fæðingarvottorða og annarra vottorða eftir kirkjubókum í vörzlu safnsins. Á síðustu áratugum hafa þessar vottorðagjafir aukizt mjög mikið og sívaxandi hluti af starfstíma skjalavarða farið í þau störf, er verða að teljast óviðkomandi hlutverki safnsins, en önnur nauðsynleg störf í þágu þess hafa orðið útundan. Auk þess spillir átroðningur fólks í vottorðsleit vinnufriði og reglu á lestrarsal safnsins.

Núverandi þjóðskjalavörður hefur unnið að því síðan hann tók við forstöðu safnsins fyrir rúmlega 4 árum, að vottorðagjöfum yrði létt af því, og hefur það nú leitt til áður nefnds samkomulags um, að þjóðskráin — sem starfar sem deild í Hagstofunni — taki við þessu verkefni frá ársbyrjun 1963. Hún hefur mjög góð skilyrði til að taka við þessu hlutverka, þar sem hún hefur sitt eigið afgreiðslukerfi, og vottorðagjafirnar eru sama eðlis og upplýsingaþjónusta þjóðskrárinnar, sem er stór þáttur í starfsemi hennar. Munar því ekki mikið um vottorðagjafirnar sem viðbót við þau störf, sem fyrir eru, og kostnaðarauki vegna breytingarinnar ætti af þeim sökum að verða tiltölulega lítil.

Gert er ráð fyrir, að vottorð þjóðskrárinnar um fæðingar frá og með árinu 1916 verði gefin út samkvæmt fæðingarskýrslum presta, sem tiltækar eru á Hagstofunni, en vottorð um fæðingar fyrir 1916 verða að byggjast á kirkjubókum í vörzlu Þjóðskjalasafnsins. Til þess að öllu umstangi í sambandi við vottorðagjafir verði létt af Þjóðskjalasafninu, verður hér sennilega farin sú leið, að þjóðskráin fái mikrófilmur af þeim blaðsíðum kirkjubóka 1890—1915, þar sem fæðingar eru skráðar.

Ákvæðin um, að þjóðskráin taki við vottorðagjöfum, eru í 2. málsg. 19. gr. frv. Eins og þar kemur fram, er gert ráð fyrir, að verksvið þjóðskrárinnar í þessu efni verði hið sama og Þjóðskjalasafnsins, meðan það annaðist þessa þjónustu. Ekki verður því nein breyting á vottorðagjöfum sóknarpresta og safnaðarstjóra.

Til frekari skýringar þykir rétt að birta hér bréf þjóðskjalavarðar, dags. 7. febrúar 1961, til menntamálaráðuneytisins, þar sem hann gerir grein fyrir nauðsyn safnsins á að losna við vottorðagjafir og bendir á þann möguleika, að þjóðskráin taki við þessu verkefni:

„Allt frá því að Þjóðskjalasafn Íslands — eða Landsskjalasafn, eins og það hét áður fyrir — var opnað til almenningsnota um síðustu aldamót, hefur það verið háð þeirri kvöð að annast vottorðagjafir — fæðingarvottorð, aldursvottorð, hjúskaparvottorð og dánarvottorð — úr kirkjubókum safnsins. Finnst að vísu hvergi neinn lagabókstafur fyrir henni, svo mér sé kunnugt um; en strax í fyrstu reglugerðinni, sem safninu var sett 10. ágúst 1900, var svo fyrir mælt, að „skyldt sé skjalaverði að veita embættismönnum, sýslunarmönnum, hreppsnefndum og öðrum, er eiga heimili annars staðar en í Reykjavík, staðfestar afskriftir af eða úr skjölum eða embættisbókum í skjalasafninu, ef þeir beiðast þess og ætla má, að þeim eða öðrum sé slíkt nauðsynlegt“; og er augljóst, að í þessu reglugerðarákvæði, sem ítrekað var með óbreyttum orðum í reglugerð um Landsskjalasafn 27. maí 1911 og reglugerð um Þjóðskjalasafn Íslands 13. janúar 1916, fólst meðal margs annars sú kvöð, sem áður er getið, enda vottorð þau, sem Þjóðskjalasafn hefur alla tíð síðan orðið að gefa úr

kirkjubókum sínum — einnig íbúum Reykjavíkur, þótt hún væri í þessu reglugerðarákvæði undanskilin — ekkert annað en staðfestar afskriftir úr embættisbókum þess.

Á síðustu áratugum hafa þessar vottorðagjafir Þjóðskjalasafns farið mjög í vöxt, ekki aðeins vegna stöðugar fólksfjölgunar í landinu, heldur og vegna margvíslegra stórbreytinga bæði í löggjöf og þjóðlífi, svo sem viðtækra almannatrygginga, aukinnar skólasóknar og ört vaxandi bílanotkunar, sem allt útheimtir fæðingarvottorð eða aldursvottorð úr kirkjubókum. Úr hundruðum árlegra vottorða Þjóðskjalasafns hafa orðið þúsundir, og er þá ótalinn allur sá aragrúi fólks, sem árlega kemur á lestrarsal þess til þessa að biðja um fæðingarvottorð, sem það getur ekki fengið þar, af því að kirkjubækur, sem til þess þarf, eru ókomnar á safnið. Með hverju ári, sem líður, tekur allur þessi erill af vottorðagjöfum skjalasafnsins upp meira og meira að starfskröftum skjalavarðanna, sem að réttu lagi þyrftu að sinna allt öðrum störfum, fyrst og fremst afgreiðslu, röðun og skrásetningu á skjölum safnsins, og spillir auk þess stórlega öllum vinnufriði og reglu á lestrarsal þess. En um annað húsrúm til vottorðagjafanna hefur aldrei verið að ræða, né getur orðið að ræða í núverandi húsakynnum þess.

Síðan ég tók við embætti þjóðskjalavarðar fyrir rúmum þremur árum, hefur mér orðið það æ betur ljóst með hverju ári, að á þessu yrði að verða róttæk breyting, og skjalasafnið að losna með öllu við þessar vottorðagjafir, ef það ætti að geta orðið það, sem það á að vera: friðsæl, vistleg og aðgengileg stofnun fyrir fræðimenn og embættismenn þjóðarinnar, sem þangað þurfa að leita, eins og ríkisskjalasöfn og önnur opinber skjalasöfn eru í öllum nálægum löndum. Ég notaði því tækifæri, sem mér gafst, er ég fór á alþjóðaðalþing skjalavarða í Stokkhólmi í ágúst síðastliðið sumar og gat heimsótt Ríkisskjalasafnið í Kaupmannahöfn á heimleiðinni, til þess að kynna mér, hvernig vottorðagjöfum úr kirkjubókum væri háttáð hjá frændþjóðum okkar á Norðurlöndum. Fékk ég þá fulla vissu fyrir því, sem ég hafði áður rökstuddan grun um, að hvorki ríkisskjalasöfnin né landsskjalasöfnin þurfa þar neitt um þær að fjalla. Landsskjalasöfnin í Danmörku, Noregi og Svíþjóð varðveita að vísu eitt eintak af hverri kirkjubók, þegar nokkur tími er liðinn frá því að lokið var færslu hennar; en það eru sóknarprestarnir sjálfir, sem í þessum löndum veita vottorð úr þeim, enda kirkjubækurnar þar alls staðar færðar í tvíriti síðan snemma á 19. öld, og annað þeirra að staðaldri geymt við embætti þeirra.

Sem sjá má af þessu er Þjóðskjalasafn Íslands ekki aðeins eina ríkisskjalasafnið, heldur og eina opinbera skjalasafnið yfirleitt á Norðurlöndum, sem ætlað er það erilsama, tímafreka og öllum skjalasöfnum óskylda verk, að annast vottorðagjafir úr varðveittum kirkjubókum lands síns. Segja má að vísu, að hér hafi á sínum tíma verið nauðugur einn kostur: að leggja slíka kvöð á Þjóðskjalasafn, eftir að kirkjubækurnar voru komnar þangað, þar eð sá ágæti síður, að færa þær í tvíriti, hafði aldrei fest rætur hjá okkur. En jafnvel þótt það sé rétt og þar af leiðandi augljóst, að hér verði að hafa annan hátt á um vottorðagjafir úr kirkjubókunum en annars staðar á Norðurlöndum, er nú, síðan ljósmyndateknin var tekin í þjónustu allrar opinberrar skjalavörzlu og margs embættisreksturs annars, engin nauðsyn lengur á því, að láta Þjóðskjalasafn eyða dýrmætum starfskröftum sínum til þess að skrifa vottorð handa hjónaefnum, námsfólki, styrkþegum almannatrygginganna og jafnvel bílstjórum, úr kirkjubókum þess. Slík vottorð getur hvaða opinber stofnun, sem til þess þætti heppileg, t. d. þjóðskráin, sem eðlilegast virðist, að hefði það starf með höndum, nú gefið með miklu ódýrari starfskröftum, eftir mikrófilmum af kirkjubókunum.

Ég leyfi mér því hér með að fara þess á leit við hið háa ráðuneyti, að það taki þetta mál sem fyrst til alvarlegrar athugunar, með það fyrir augum, að

létta vottorðagjöfunum með öllu af Þjóðskjalasafni. Ég fæ ekki séð, að nein skynsamleg rök mæli lengur með því, að sérmenntaðir skjalaverðir þess séu látnir eyða starfskröftum sínum við svo annarleg störf, meðan margt það, sem sérhvert vel rækt og skipulagt skjalasafn þarfnast, er óunnið, þar á meðal viðhlítandi röðun og skrásetning á skjólum þess. Og mér finnst það ganga fullkominni misnotkun næst á lestrarsal safnsins, að láta slíkar vottorðagjafir fara fram þar, með allri þeirri ókyrrð, sem þeim fylgir, enda augljóst, að ómögulegt er að skapa þar frið til fræðiiðkana fyrr en vottorðagjafirnar hafa verið gerðar útlægar þaðan.

Það er margt, sem gera þarf við Þjóðskjalasafnið á komandi árum, ef vel skal vera. En ekkert af því er eins aðkallandi og þetta; enda má segja, að það sé beinlínis skilyrði fyrir öðrum nauðsynlegum umbótum við safnið.“

II.

Eins og að framan greinir er lagt til, að gerðar séu ýmsar lagfæringar á ákvæðum gildandi þjóðskrárlaga um leið og lögfest yrði, að þjóðskráin skuli taka við vottorðagjöfum af Þjóðskjalasafninu. Þessar lagfæringar snerta hvorki skráningarkerfi né starfshætti þjóðskrárinnar — enda var hvort tveggja komið í fast horf þegar löggin um þjóðskrá og almannaskráningu voru sett 1956 — heldur eru þær aðallega vegna breyttra kringumstæðna.

Skal nú gerð grein fyrir, hverjar þessar breytingar eru og hvaða ástæður liggja þeim til grundvallar.

a) Lagt er til, að ákvæði um sérstaka stjórn þjóðskrárinnar verði felld niður og að Hagstofan taki við þeim fáu verkefnum, sem stjórn þjóðskrárinnar hefur samkvæmt stofnlögum hennar. Samkvæmt 3. gr. laganna er stjórnin skipuð 6 mönnum, sem tilnefndir eru af hverjum eftirtalinna aðila: Berklavarnir ríkisins, borgarsjóður Reykjavíkur, félagsmálaráðuneytið, fjármálaráðuneytið, Hagstofa Íslands og Tryggingastofnun ríkisins. Þessi skipun yfirstjórnar þjóðskrárinnar byggðist að verulegu leyti á því, að eftir ákvæðum frv. um þjóðskrá, eins og það var lagt fyrir Alþingi 1956, áttu sveitarfélögin að standa undir verulegum hluta af rekstrarkostnaði hinnar nýju stofnunar. Við meðferð frv. á þingi varð hér sú breyting á, að ríkissjóður tók að sér að greiða allan rekstrarkostnað, nema $\frac{1}{10}$ hluta, er Tryggingastofnunin skyldi greiða. Þó að þetta gæfi tilefni til að fella þá þegar úr frv. ákvæði þess um stjórnartilhögun þjóðskrárinnar, var það ekki gert að sinni, aðallega vegna þess að það hefði tafið samþykkt frv. Með hliðsjón af þessu og af því, að ástæðulítið virðist, samkvæmt fenginni reynslu, að hafa sérstaka stjórn yfir þjóðskránni, er nú lagt til, að hún verði lögð niður.

b) Í 15. gr. núgildandi þjóðskrárlaga eru ákvæði um árlega gerð kjörskrárstofna handa sveitarstjórnnum. Þessi ákvæði eru miðuð við það, að kjörskrár séu samdar árlega, án tillits til þess, hvort kosningar eiga að fara fram á árinu eða ekki. Þessu var breytt með ákvæði 14. gr. alþingiskosningalaga, nr. 52/1959, um, að kjörskrár skuli aðeins samdar, þá er kosningar eiga að fara fram. Ákvæðin í 15. gr. þjóðskrárlaga um árlega gerð kjörskrárstofna eru af þessum ástæðum úrelt og því felld niður, jafnframt því að í frv. er sett ákvæði um, að þjóðskráin skuli láta sveitarfélögum í té kjörskrárstofn, þegar kosningar eiga að fara fram, sjá 2. tölulið 3. gr. í frv.

c) Gert er ráð fyrir niðurfellingu 8. gr. gildandi þjóðskrárlaga, varðandi skil dánarvottorða o. fl. Ástæðan er sú, að ákvæði þessarar gr. eru tekin upp í frv. um breytingu á lögum nr. 42/1950, um dánarvottorð og dánarskýrslur, þar sem þau eiga heima með réttu. Er það frv. samið samhliða þessu frv. og verður lagt fyrir Alþingi um líkt leyti.

d) Þá er lagt til, að breytt verði ákvæðum 23. gr. núgildandi þjóðskrárlaga (18. gr. í frv.) varðandi greiðslu fyrir verk, sem þjóðskráin vinnur fyrir opinbera aðila. Hér er ekki um efnisbreytingu að ræða, heldur þótti rétt að kveða skýrar á

um það, að opinber *fyrirtæki* skulu greiða fyrir þjónustu, sem þjóðskráin lætur þeim í té. Upplýsingar, sem opinberir aðilar fá hjá þjóðskránni vegna embættisrekstrar og hliðstæðra starfa, eiga eftir sem áður yfirleitt að vera ókeypis.

e) Að öðru leyti er aðeins um að ræða orðalagsbreytingar og skýrari ákvæði um einstök atriði, sem eru ekki eins ljós og æskilegt væri í gildandi þjóðskrárlögum. — Samkvæmt eðli málsins þarf víða að breyta orðalagi, vegna þess að gert er ráð fyrir niðurfellingu stjórnar þjóðskrárinnar. Að öðru leyti er aðeins um að ræða orðalagsbreytingar og viðbætur til skýringar og áréttingar, einkum í eftirtöldum greinum gildandi þjóðskrárlaga, og eru samsvarandi greinar í frv. tilgreindar í sviga: 9. gr. (5. gr.), 1. málsg. 11. gr. (1. málsg. 7. gr.), 14. gr. (10. gr., tveimur nýjum málsg. bætt við), 19. gr. (14. gr.), 23. gr. (18. gr.), 24. gr. (19. gr.).